

Gréczy Emőke

A HÍMESKŐ NŐI MESTERE

Mattioni Eszter művészete

Mattioni Eszter: *Emlékezés*, 1930-as évek, tempera, falemez, 90 x 73 cm

© A Kieselbach Galéria és Aukciós ház jóvoltából

Tolna megye történetének egyik legismertebb családjából származott, akinek nevével a szentendrei és a szolnoki művésztelep történetében is találkozunk, kidolgozott és alkalmazott egy különleges technikát, köztereken és középületekben számos munkájával futhatunk össze, aukciók gyakori szereplője, de valljuk be őszintén, alig tudunk valamit Mattioni Eszterről. Petőfi melyik versét ihlette a művész nagymamája? Mi is az és hogyan készült a „himeskő”? Miért viselte évtizedekig a „H” betűt a neve előtt, amit a pályája utolsó szakaszában elhagyott? És hogyan képes valaki állami megrendelésekkor a saját stílusát megtartani a harmincas és az ötvenes években egyaránt? Egy háttérbe húzódó művésznő élete és szinte az egész huszadik századot átfogó pályáiva.

Mattioni Eszter: Rókus-kápolna, 1963,
himeskő (részlet a padozatból)

Fotó: Szelényi László

„A társaságban én is ott valék,
S valék szomszédja épen Erzsikének,
A társaságnak többi tagjai
Beszélgetének s énekelgetének.
Én ábrándoztam s szóltam Erzsikéhez:
»Ne válasszunk magunknak csillagot?«
Az országúton végig a szekérrel
A négy ökör lassacskán ballagott.”

Petőfi a sárszentlőrinci gimnáziumban kötött életre szóló barátságot Sass Istvánval, akit 1845 őszén látogatott meg a Tolna megyei Borjádön található birtokán. Az ott töltött négy hétről bőven maradt fenn visszaemlékezés, sőt tárgyi emlék is, hiszen lényegében amit megérintett a költő, az a 19. század végéig ajándékozás útján a Petőfi Társasághoz, a mai Petőfi Irodalmi Múzeum elődjéhez került. Ezek között volt a család egyik felmenője, Sass János kardja, aki Mária Terézia katonája volt („Őseimnek véres kardja / Fogason függ, rozsdá marja, / Rozsdá marja, nem ragyog. / Én magyar nemes vagyok!” – a gúny nem a vitéznek, hanem a látogatóba érkező simontornyai szolgabírónak szólt, de az ihlető kard Sasskéé), ezenkívül több bútor és egy emlékkönyv (benne két szál, Petőfitől kapott, lepréssel virággal). Mi köze mindehhez egy huszadik századi festőművésznék? Petőfi az alatt a négy hét alatt meglátogatta a ma már Sárszentlőrínchez tartozó Uzd nevű településen a többi Sass testvért, onnan egy,

az alkalomra gyorsan összeállított sajátos közlekedési eszközzel, egy négyökrös szekérrel tért vissza Borjádra, a szekéren pedig a költő mellett Sass Erzsike ült – Mattioni Eszter nagymamája. Elég sokáig tarthatott az út az ökrökkel, ugyanis a két település között éppen száz kilométer a távolság, bőven elég volt ahhoz, hogy Petőfi és Erzsike egymásba szeressenek, válasszanak csillagot, sőt állítólag még egy lopott csókra is sor kerüljön. És bár a lány szorgalmasan ápolta a közben megfázott költőt, a szerelemnek nem lett folytatása, az akkor 17 éves Erzsike – miután bekerült az irodalomtörténetbe – hozzáment vőlegényéhez, Török József jószágigazgatóhoz. Mattioni Eszter megemlíti egy, az 1970-es években megjelent interjúból, hogy a történetet sokszor hallotta nagyanyjától, akit 1918-ban, amikor ő 16 éves volt, elvitt a spanyolnátha-járvány – mint Kafka Margitot vagy Karinthy Judik Etelt.

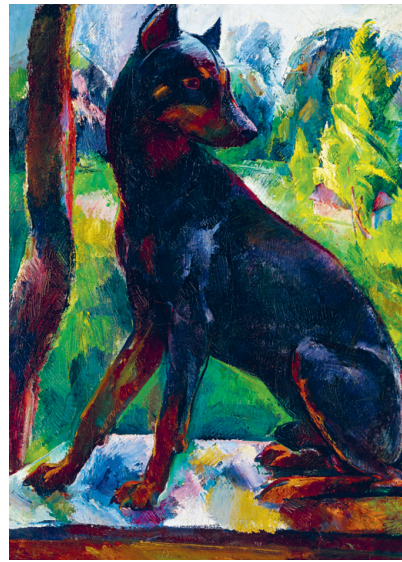
Sass Erzsike lánya, Török Erzsébet, a Lombardiából Bezerédj Pál meghívására Szekszárdra érkezett és itt megtelepedett Mattioni János (1847–1919) selyemhernyó-tenyésztési felügyelővel alapított családot 1892-ben a mai Széchenyi utca 53. szám alatti épületben, amely a közelmúltban még védett volt (mára megszüntették a védettséget), és az a Stann Jakab építette, aki a város középületeinek javát (például a Béla király téri templomot, az Ybl Miklós tervezte Vármegyeházát és a Liszt Ferencet többször is vendégül látó Augusz-házat). Mattioni édes-

anyja volt a város első képzett óvónője, és ebben a házban működött az óvoda (is) az 1870-es évektől az 1920-as évek közepéig. Azóta köré-építettek egy modern könyvtárpéületet, úgy-hogy a „Mattioni-ház” ma lényegében az Illyés Gyula Megyei Könyvtár udvarán áll; legutóbb raktárként használták. Ablakait modernre cserélték, ettől eltekintve a homlokzat lenyűgöző, egy békebeli mesház benyomását kelti. (A könyvtár bejáratánál Bakó Lászlónak a kisház homlokzatát ábrázoló, 2002-ben, a Mattionicientenáriumban avatott emléktáblája jelzi, hogy itt található a festő szülőháza.)

Mattioni a tolnai első középiskolai évek után a budapesti Iparrajz Iskolában tanult grafikusként (Helbing Ferencről), és ahogy nagykorúvá vált, hozzá is ment Szekszárd egyik neves családjának tagjához, egy tizennégy évvel idősebb világháborús veteránhoz, így ettől kezdve a Hollós-Mattioni vagy a H. Mattioni neveket használta művészként. (Így lett sógora Lajtha László zenetudós, aki a világháborút követően az állítólag mesés és lenyűgözően okos Hollós Rózát vette feleségül.) Az iskola utolsó évében így már nem a Lorántffy Zsuzsanna református kollégiumban lakott, hanem férjével egy Izabella utcai albérletben. Húszévesen került a Képzőművészeti Főiskolára Rudnay osztályába, ahol visszaemlékezései szerint sokáig nem foghatott ecsetet a kezébe, hanem csak a rajztudását tökéletesíthette.

Mattioni Eszter: *Kettős arckép* (Mattioni Eszter, Paizs Goebel Jenő), 1929, 90 x 77 cm, olaj, vászon
© A Kieselbach Galéria és Aukciósház jóvoltából

Aba-Novák Vilmos: *A kedvenc* (Mattioni Eszter kedvenc kutyája), 1925 körül, olaj, vászon, 90 x 65,5 cm
© A Kieselbach Galéria és Aukciósház jóvoltából

A főiskolát követő évek folyamatos utazással és motívumkereséssel teltek, az első nyarat a Tolna megyei Sióagárdon töltötte (többek között Vörös Géza és Kelemen Emil társaságában), ahová később is többször visszatért, és ahol leginkább népviseletbe öltözött lánykákat festett. A Nemzeti Szalon kiállításán *Fehér lányok* című művével a következő évben elnyerte a Szinyei Társaság nagydíját. 1927 és 1931 közötti évei is igazán aktívan teltek. Elsőként egy „Fiatalok” csoportos kiállításon kapott önálló termet az Ernst Múzeumban, Medveczky Jenő, Domanovszky Endre, Vörös Géza, Vadász Endre és Kelemen Emil mellett. Lázár Béla így írt a katalógus bevezetőjében: „Hollósné színfoltok erejével építi fel kompozícióit. A tiszta színek egymásra halmozásával hoz ki plasztikai hatást. A renaissance utáni idők plaszticitása újul fel művein, de nem éles fény- és árnyellentétekkel dolgozik, hanem a kiegészítő színek erejével. Színt színre dob erőteljes biztonsággal, akár tájat, akár figurát fest, a biztos formaéreztetés az ideálja, melyet a szem örökös mozgatóásával ér el. Míg másik két társa műveit nyugodt szemmel nézhetjük, nála az *élan vitalé* az uralkodó, melyet a nyílt ecsetkezeléssel, a formák felbontott színegyeségeivel igyekszik megragadni.” Rabinovszky Máriusz lesújtó véleményét a *Nyugat* közölte ugyanerről a kiállításról: „Jóval súlyosabb arányú a rajzi nemtudás Hollós-Mattioni Eszternél. Ő is tehetséges, temperamentumos, érző. De meglepően lelkiismeretlen aktjai formálásában, színei felrakásában, a fények vezetésében. Modora a régi Márffy és Szőnyi keveréke. Ezt a modort azonban sok-sok tudással kellene tel-

teni ahhoz, hogy meggyőzőn. Legsikerültebb, zsiros fénygazdagságban, *Dunaág* című tája.” Mattioni ezekben az években dolgozott Igalon Baumgartner Oszkárnál, Törökkoppányban Németh Andornál és Szentendrén a művésztelep vendégeként. Ekkor csatlakozott Aba-Novák Vilmos köréhez, talán Kelemen Emil közvetítésével, aki 1925-ben együtt dolgozott Felsőbányán Aba-Novákkal, Patkó Károllyal, Fonó Lajossal – ez a társaság bővült fiatalokkal, Barcsay Jenővel, Medveczky Jenővel és Mattioni Eszterrel, akik többé-kevésbé együtt is maradtak ebben az időben. A húszas évek végén készült munkákon már nem Rudnay és Szőnyi, hanem az ekkortól legjobb barát Aba-Novák hatása érezhető. Özvegy Baumgartner Oszkárné 1978-ban a *Somogyi Néplap*nak adott interjút, ebben említi, hogy férje hatalmas virágkertészete és gyümölcsöse tette a legnagyobb benyomást a festőkre, akik tábori ágyakon aludtak az 1928-ban, tehát frissen elkészült házban. Az első két nyarat követően már csak Aba-Novák, Patkó és Mattioni tért vissza rendszeresen, de a mindenkit túlélt Mattioni még sokáig járt Igalra Baumgartnerékhez, az interjú szerint 1978 nyarán is várták a házba, amelynek bejárata fölött a művész egy hímeskő műve fogadta a betérőket. Szerencsére igen gazdag fotó- és képanyag dokumentálja a somogyi nyarakat a jókedvű és olykor népviseletbe öltözött kolóniáról. Kevés fényképről és festményről hiányoznak a magyar művészettörténet legismertebb dobermannjai: Kelemen Emilék kutyái többször szerepelnek modellként, de jutott a kölykökből Aba-Novákéknak is, akik lányuk születését követően tovább adták Mattioniéknak a bájos állatokat.

(Közülük Betyár kutya helyet is kapott az 1928-ban készült *Kettős arcképen*, a művésznő és férje társaságában, illetve Aba-Novák BÁV-nál tavaly felbukkant *Olvasó nő* című festményén, Aba-Novákné, Vulkovics Kató mellett.) 1929-ben a Szentendrei Festők Társasága látott vendégül művészeket, Mattioninak ez volt az első igazi művésztelepi élménye, amelyet Barcsay, Hincz Gyula, Pekáry István, Czimra Gyula, Paizs Goebel Jenő és mások társaságában töltött el. A meghívást a KÚT művészeti vezetője, Rózsa Miklós pártfogolta, aki a progresszív irányt képviselő fiatal alkotókkal némi vérfrissítést szeretett volna elérni a szentendrei művészetben. A meghívás ára pedig az alkotás volt, amelynek eredményeit egy 1930-ban nyílt kiállításon mutatták be. A kritikák kiemelik, hogy az alapítók és idősebb mesterek mellett a fiatalok művein expresszív, plasztikus, geometrikus hatások fedezhetők fel, és míg például Jeges Ernő még mindig történelmi kompozíciókkal dolgozott, Mattioniék már színes, levegős plein air jeleneteket, portrékat készítettek. Termékeny időszaka volt ez a művésznek, a *Szentendrei kikötő*, a *Szentendrei templom* és egy későbbi itt-tartózkodás során készült *Kettős önarckép* (Paizs Goebel Jenővel, 1934) e korszak legismertebb darabjai. Ez utóbbit Paizs Goebel *Festőnő* című vásznával viszonzotta, amelyen egy háttal ülő félmeztelen modell takarásában, alkotás közben látható Mattioni. A kép alcíme szerint a modell éppen a festő. Egyes források a szintén ekkoriban készült *Templom előtt* (máshol: *Templomból jövők*) című képet szentendreiként, mások sióagárdiként említik, mindenesetre ezzel a festményével nyerte el

Mattioni Eszter és Aba-Novák Vilmos Mattioni műtermében, 1937

© Kováts Kristóf jóvoltából

a Szinyei Társaság utazási ösztöndíját 1931-ben. Bár az életmű legismertebb darabjai az állami és egyházi megrendelésre készült munkái és a köztudatban – talán az Aba-Novákhoz fűződő mély barátsága okán is – római iskolásként él, de sosem volt az; Firenzébe, majd Rómába nem a Gerevich Tibor-féle ösztöndíj jóvoltából került, és az újklasszicizmus sem mint program, hanem csak mint hatás érezhető Mattioni művészetén. Sokkal többet adott neki Szolnok, ahová a harmincas évek első felétől 1943-ig járt nyaranta (máskülönben férjével ekkor már a budapesti Tompa utca 19. alatti lakásban lakott), külön-

leges technikája, a hímeskő is az itteni nyaraknak köszönhető. Szolnokon Borberek Kovács Zoltán szomszédjaként lakott és dolgozott (a verandájuk közös volt, a lakás és a műterem önálló), vele volt egy házvezetőnő és időnként a férje. „Jókedvű élet volt Szolnokon. Pontosan reggel nyolctól déli tizenkettőig álltam a festőállvány előtt, akkor Zádor István bekopogott: – Nem lehet mindig dolgozni! – Ő tanított meg evezni, hiszen minden délben ebéd előtt jót húztunk evezőnkkel a Tiszán. A férjem külön evezett. Fényes Adolf bácsi, a nagy tréfacsináló, még szinte haza sem érkeztek a túráról,

már pontosan tudta, hogy kivel...” Mattioni visszaemlékezésében említi a „duma-dombot” is, ahová mindig kiült a társaság beszélgetni, középpontban a Pólya testvérekkel, akik a mesze földön híres „garden partykat” is szerveztek. A legtöbb képet és hímeskövet Mattionitól a mezőtúri polgármester felesége vásárolta, a két férj együtt szökött meg az öt éves szibériai hadifogságból. Az új anyagok és technikák használata mellett Borberek kardoskodott a leghevesebben, társra találva Pólya Iván személyében, aki az ókorban is használt hímeskő technikával kezdett foglalkozni. Mattioni pedig

Művésztársaság Igalon, 1927

© Kováts Kristóf jóvoltából

Aba-Novák Kató, Mattioni Eszter, Gyenge Annamária, Somlay Artúr, Pólya Iván, Stefán Henrik, Pólya Ivánné Sári, Hollós Antal (Mattioni férje), Somlayné Sipos Erzsébet, Aba-Novák Vilmos a Zsolt utcai lakásban, 1937

© Kováts Kristóf jóvoltából

vele kísérletezte, tökéletesítette ezt a különleges alkotói módot 1936-tól. Pólya 1939-ben meghalt, az egyedüli örökös Mattioni volt, aki ezzel a védjegyévé vált technikával a következő évtizedekben jó néhány középületet és lakóházat díszített, miközben sosem feledkezett el Pólya érdemeinek elismeréséről. A hímeskő alapja egy ceruza- vagy szénrajz, amelynek tükörképét, a kompozíció kontúrjait a művész egy e célra gyártott szerzőszámmal gipszágyba rajzolta. A kontúrokon belül mozaikszerűen elhelyezte a különböző színű és anyagú köveket, márványdarabokat, féldrágaköveket, majd az egészt cementágyat öntött, ami fugaszerűen tartósan rögzítette a képet alkotó anyagokat. A technika utolsó fázisa a kövek fényesre csiszolása volt. Monumentális alkotások esetében több táblából állt össze a mű, és ahogy egy 1943-as filmhíradó-felvételről látható, miközben Mattioni a kövecskéket elhelyezte a lefektetett táblákon, egy egész csapat dolgozott a hatalmas falkép (nem hangzik el, de beazonosítható, hogy a felsőorszi templom oltára) kivitelezésén. Ennek a technikának a lényegét és előnyét a művész egyetlen kifejezéssel értette meg: „örök freskó”, hiszen elbontva is egyben marad és lefesteni sem lehet. Mivel az örökkévalóságnak készül, leggyakrabban használt anyaga a márvány és az aragonit,

amely Európa területén több helyen is megtalálható, Csehországtól Olaszországig, de van belőle bőven a Balaton-felvidéken és a budai hegyekben is. Vastartalmától függően lehet narancsszínű, citromsárga vagy kékes (ma ezoterikus, „gyógyító” ékszereket készítenek belőle). Ekkor kezdődnek legnagyobb szakmai sikerei: 1936 végén önálló tárlatot rendeznek elsősorban a szolnoki művésztelepen készült műveiből az Ernst Múzeumban. Szomorú Dezső írja a tárlatról: „Ez a női lélek, ahogy profán szemmel látom, nagyszerűen kiéli magát, a művészi vágyak és álmok gyönyöréig, ezeken a vásznanakon. (...) Amit itt megmutat a színei fényében, a tájképeiben s figurális dolgaiban, az mind meg van alkotva, az mind valóság a vízióban s az álomban. Az mind öröm és derű a munkában. A mind, egy ritka nő. (...) Ez a festőművésznő mindent megérdemel, ami szép és jó csak az ő számára.” Bár – ahogy erről már volt szó – Mattioni nem tartozott a Római Iskolához, mégis tevékenyen részt vett az 1937-es párizsi világkiállítás György Dénes tervezte magyar pavilonjának római iskolásokat megmozgató dekorálásában: miközben besegített Aba-Novák monumentális történelmi pannója elkészítésébe (az arany hátteret festette), lezuhant a létráról és kissé összetörte magát. Szerencsére nem annyira, hogy ne

tudjon eleget tenni a Földművelési Minisztérium megbízásának, és elkészített egy szintén monumentális falképet népviseletbe öltözött figurákkal, elnyerve a rangos Diplôme d'Honneur díjat. Ugyanebben az évben szintén Párizsban, a Jeu de Paume-ban egy csoportos kiállítást rendeztek kizárólag női alkotók műveiből, Mattionit is meghívták a tárlatra, a *Parasztasszony* című alkotását pedig a Palais du Luxembourg gyűjteménye vásárolta meg.

Pályája tehát felívelt, kezdőből keresett, foglalkoztatott és iskolateremtő művész lett. Magánemberként továbbra is Aba-Novákék köréhez tartozott, a zugligeti ház állandó vendége volt, a festők és szobrászok mellett írók (Tamási Áron, Féja Géza), színészek (Jávora Pál, Somlay Artúr) társaságában vett részt a nagyobb vendégsereget befogadó összejöveteleken. Különösen a szilveszterek maradtak emlékezetesek, ahol rendszerint ötven-hatvan vendég is megfordult. Itthon csodájára jártak hímeskő műveinek, a művészek és művészeti írók egymásnak adták a szolnoki és a pesti műterem kilincset, hogy közelről vizsgálják meg ezt a különleges technikát, gyönyörködjenek a selyemfényű mozaikokban és hogy Mattioni meggyőzze őket, hogy bármilyen festmény elkészíthető hímeskőként. Ekkoriban Bajor Gizi szervezett jótékonyági

Mattioni Eszter: *Virágcsendélet*, 1940 k., 75 x 54 cm, akril, arany, ezüstkartonon

© A Kieselbach Galéria és Aukciósház jóvoltából

Mattioni Eszter: *Sióagárdi ülő kislány*, 1970, hímeskő

Fotó: Szelényi László

eseményeket: a felkínált műalkotásokat tombolán sorsolták ki, a helyszíneket pedig az eseményhez méltónak talált műtermek biztosították. Az egyik rendezvénynek Mattioniék Tompa utcai műteremlakása adott otthont, a számokat Bajor Gizi húzta ki, a műveket Szőnyi István emelte magasba, a politikusokból és a művészeti élet legkiválóbbjaiból álló közönség előtt.

Közben Mattionit Ferenczy Noémi után második nőként tagjával választotta a Szinyei Társaság. A Magyar Mérnök és Építész Együletben találmányként prezentálta a hímeskő technikát és szabadalomként be is jegyeztette. Molnár Farkas egyértelműen elismerte épületdíszként használható alkalmazásként: „E modern felfogású festmények tele lélekkel, temperamentummal, a művészi kéz egyéniségével nem üres, tartalmatlan ornamentumok, hanem a tiszta festői kifejezésnek nagy méretben is előálítható, kőbe öntött táblái. Felületük színes kőzúzalékból és cementből készül, fényálló, speciális festékekkel üde és tüzes színeket tudnak kihozni hatalmas skálában a hófehértől a mély feketéig. A felületeket rajzossá és textúrassá is tudják tenni. A hímes műkövet bátran alkalmazhatjuk az épületek homlokzatán, sőt víz- és fagyálló voltak következtében a vízmedencék oldalfalát is kirakhatjuk vele (...). A modern építészet tehát a sima

felületek és üvegezett nyílások mellé egy nagyon használható új elemet talált magának.”

Az intézményi megrendelések főleg 1941-től érkeztek, talán mert a férfi művészek egy részét a frontra vitték, ebben az évben Aba-Novák elhunyt, Mattioni pedig kiválóan alkalmazkodott a megrendelői igényekhez, és egyenletes minőségben volt képes tervezni népi és egyházi témákat egyaránt – ez az alkalmazkodása segítette abban, hogy majd 1949 után is munkához jusson. Azon művészek (Medveczky Jenőtől Basilides Barnáig lehetne sorolni a hasonlóakat) egyike, akinél a készítés évszámának ismerete nélkül nehéz megállapítani, hogy a Horthy- vagy a Rákosi-rendszer idején született-e egy-egy alkotásuk: ő is ügyesen hártotta vagy „megúsztta” a politikai témákat, a viseletes figurák, finom nőies díszítések konvertálhatók voltak az egyházi és állami megrendelésekre. Első nagyobb munkája a győri nádorvárosi templom szószékének és lépcsőjének díszítése, amelynek technikája a hímeskő egyik kezdetleges változata: zúzalékból és nem kövekből rakta ki a négy evangélistát szimbólumaikkal ábrázoló képet.

Már igazi hímeskő a Stühmer Csokoládégyár (ma Bonbonetti) Vágóhíd utcai lépcsőházának díszítése. A témát tekintve eléggé félrevezető című (*A cukorka*) alkotás részben a dél-amerikai

kakaóbab-termelést és -feldolgozást, részben az európai fogyasztást jeleníti meg, bár lehet, hogy a címadást befolyásolta a mű selyemcukorkákra emlékeztető színhatása. A Bauhaus klasszicizáló vonalát képviseli Árkay Bertalan bérháza a Csalogány utca 26. alatt, ennek lépcsőházába készült 1942-ben Mattioni *Almát szedő nője*. Ez szintén keveréke a hímeskőnek és más technikáknak, a mozaikszerű háttér mellett a központi figura bőre márványzúzalékból készült műkö öntvény. Az ostrom idején Tompa utcai hatodik emeleti lakásukat el kellett hagyniuk (a dobermannt sem engedték be az óvóhelyre), így végül Bernáth Aurél ismerőseinek érldligeti házában húzták meg magukat: Bernáth a családjával, Mattioni a férjével, anyjával és testvéreinek családjával. Pátzay Pál és az író Szabó Zoltán közreműködésével hamis papírokat gyártottak zsidó barátaik számára, így mentették meg többek között Zádor Istvánt, Fényes Adolf viszont – beletörődve sorsába – nem fogadta el a hamis anyakönyvi papírokat. (A háború végét ugyanez a társaság a Fürj utcában vészelte át.) Mattioniék lakása érintetlenül maradt az ostrom után, azok a dokumentumok, szőnyegek, ékszerek semmisültek meg, amelyeket Érldligetre, majd Bernáth újlipótvárosi lakásába vagy Aba-Novákék házába menekítettek, mindhármat végzetes

Mattioni Eszter: Budapesti Csokoládégyár, Stühmer-címer (részlet)

Fotó: Szelényi László

Sztálinváros (ma Dunaújváros) Vági Oszkár tervezte Üzletházának homlokzatára készült az öt darabból álló *Allegória* című mozaiksorozat 1953-ban. Mattioni Eszter mozaikja a várost építő munkások kikapcsolódását mutatja

Fotó: © Artmagazin

Az Ybl Miklós Műszaki Főiskola (ma: Debreceni Egyetem Műszaki Kar) Virág utcai oldalán található Mattioni Eszter *Ifjú szívekben élek* hímeskő kompozíciója (1964)

© Fortepan / Gyöngyi

bombatalát érte ugyanis. A Tompa utcában azután örömmel fogadták a háborút túlélte barátokat, Vörös Gézát, Paizs Goebel Jenőt, Füst Milánt, Mattioni pedig elkezdte kijavítani sérült festményeit.

A világháborút követően ismét érkeztek a megbízások. A témát a hely és a megrendelő eleve meghatározta, az első vázlat ceruzával vagy krétával készült, majd 1:10 méretarányban elkészült a modell, már a falon. Ehhez bekockázta a kartont vagy egy fotografikus eljárással a falra vetítette az első rajzot, és azt másolta a kartonra. Ekkor lehetett korrigálni a hibákat és az árnyok megtartásával módosítani a terven. Ez az előkészítő munka is hetekig tartott. Utána az általa „gyári munkának” nevezett fázis következett; napi 10-12 órában, komoly fizikai igénybevétellel folyt az olykor 80-100 négyzetméteres muráliák kidolgozása.

Egyik legfontosabb munkájára 1948-ban ismét Győrből és ismét az egyháztól kapott megbízást: az 1945-ben vértanúhalált halt Apor Vilmos püspök síremlékéhez kellett falképet készítenie Boldogfai Farkas Sándor szarkofágja köré, amely által némileg kitakarva látszik a monumentális, a püspök testvérével, Apor Gizellával folytatott beszélgetések hatására megálmodott alkotás. „A nagy lélegzetű, végtelen nyugalmat árasztó mű teljesen a hűvös színek tónusaiban tartott. Jegecesen fénylenek elő a nemes kőzetek; a fehér és alig

színes ruházatú alakok bensőséges kapcsolatban állnak vagy lebegnek. A szimbolikus nőalakok, a Jó Pásztor, az angyal, a késő ókor jól ismert alakjai; a monumentális művészetek két évezredének öröklött kultúrája jelenik meg itt az 1940-es évek jelenében, formanyelvén” – írta Mattioni egyik monográfusa, Kiss Ákos. Ugyanebben az évben elkészül a székesegyház Héderváry kápolnájába szánt faliképe is.

A fordulat éve után is kap egyházi megrendelést: a városliget Vajdahunyad várának Jáki kápolnájába készíti egy *Szent Család* oltárképet. Az ötvenes évek elején lakóházak lépcsőházait, kapubejáróit díszítik kisebb méretű, főleg allegorikus témái, de itt-ott már megjelennek a dolgozók, a kor szellemének megfelelően. Az *Építők* egy kelenföldi, Bocskai úti lépcsőházban található, témájában igazán szocialista realista, a kidolgozás viszont egyértelműen neoklasszicista – ide nyilván így is megfelelt. Hasonlóan kétarcú a szigetszentmiklósi Radnóti utcai iskola előcsarnokának petrencés rudat tartó *Toldija*. A kevésbé patetikus *Aratólányt* a szekszárdi városházán őrzik, és segít abban, hogy elképzeljük a ma már csak archív fotón megtekinthető, ehhez nagyon hasonló *Gyümölcsöt vivő nő* című falképet, amely a Nagykörút–Rákóczi út sarkán található egykori Éjjel-Nappali Csemege falát díszítette.

„Mattioninál sok a szent” – említi több forrás ezt a mondást, nagyrészt Rákosinak tulajdonítva, ennek azonban eredete és bizonyítéka nem

fellelhető. A művész nem volt mellőzött alkotó a diktatúra legsötétebb éveiben sem, a népművészethez, a népviseletes emberek ábrázolásához való vonzódása a húszas évektől nyomon követhető, és megfelelt a korszaknak az ötvenes években is. Ha létezik igazi, minden ízében szocreál építészeti alkotás, az Vági Oszkár sztálinvárosi Béke üzletháza, amelynek homlokzatát öt művész egyenként 90x300-as, 1953 decemberében leleplezett mozaikja díszíti. Rác András, Hegyi György, Iván Szilárd, Percz Jenő tevékeny munkásaihoz képest Mattioni zenélő és táncoló parasztjai érdekes kontrasztot jelentenek.

A hatvanas években ismét egymást váltották az állami és egyházi megrendelések, Győrbe, Esztergomba és a fővárosi Rókus-kápolnába is készült hímeskő (az utóbbi kettőt személyesen Lékai bíboros rendelte meg a műteremben), az pedig nem teljesen világos, mi volt az eredeti szándéka az 1953-ban lebontott Royal Orfeum helyére 1961-ben emelt Madách Színház építetőjének (vagy az intézmény akkori vezetőinek), hogy egy világítás nélküli oldalfolyosón (a közönségforgalomtól távol) elhelyezzenek egy tengeri világot ábrázoló kompozíciót. Mindenesetre született egy ilyen is.

Mattioniék 1948-ban költöztek a Kelenhegyi úti műteremház egyik földszinti lakásába. Férjét 1950-ben temette el. Hamar újrászorodott: az egykori főiskolai növendéktárs, Andrassy Ilona közvetítésével ismerkedett még

a Nógrád megyei Tereskén a háború előtt kiterjedt birtokkal rendelkező Barcza Lajossal és családjával. Miután a szolnoki művésztelep a világháborúban gyakorlatilag megsemmisült, idejárt nyaranta alkotni, és miután megözvegyült, az időközben elvált házigazda megkérte a kezét. A házasság már nem tarthatott sokáig, mivel Barcza 1960-ban elhunyt. 1975-ben, immár 73 évesen házasodott újra a nála egy évvel fiatalabb, szintén szekszárdi Esze Tamás történésszel, református teológussal, aki az azonos nevű kuruc brigadéros leszármazottja volt. A Magyar Nemzeti Galéria 1977-ben nagyszabású életmű-kiállítást rendezett Mattioni Eszter műveiből, az akkori főigazgató, Pogány Ö. Gábor az egyik legnagyobb támogatója volt a művésznek, többször írt róla, műveiből kiállításokat rendezett másutt is. Egy 1992-es, a Kelenhegyi múteremlakásban forgatott portréfilmben a kilencvenedik születésnapját meghazudtolóan fiatalos Mattioni mellett Pogány is megszólal, az ekkor már a szekszárdi Megyeháza épületében megnyílt állandó kiállítás tereiben, a művész a városnak ajándékozott képei előtt.

Mattioni igen sok műve kerülhetett külföldre az Artex közvetítésével; egy memphisi műkereskedő a hatvanas években két kiállítást is rendezett belőlük, a harmadikra 1972-ben pedig a művészt is meghívta. Japánba harmincnál is több hímeskövet és festményt adtak el.

Az Aba-Novák családdal, Judittal, az unokával, sőt a dédunokákkal is fennmaradt a kapcsolat a művésznő haláláig: teával és süteménnyel várta a látogatást az idős korában is vonzó, varázslatos személyiségű asszony, ahogy mindenki a mai napig emlékezik rá. Férjével néhány hónap különbséggel 1993-ban hunytak el, másfél éve pedig hűséges házvezetőnője, Briga is eltávozott, 95 évesen.

„Valaki nemrégiben megkérdezte tőlem: mikor voltam a legboldogabb? Nem kellett gondolkodnom a válaszon. Soha. Engem annyira foglalkoztatott mindig a munkám, hogy nem értem rá a mindennapi élettel foglalkozni” – emlékezett a művész 89 évesen. Talán a hímeskő-készítéssel járó folyamatos fizikai munka tartotta frissen, nyolcvan fölött még mindig egy több méter magas létra tetején restaurálta, csiszolta fényesre a csokoládégyár falképeinek csillogó köveit...

Fontosabb felhasznált irodalom:

Mattioni Eszter visszaemlékezése, lejegyezte: Tóbiás Áron. In: *Mattioni Eszter*. Wosinsky Mór Múzeum, Szekszárd, 1990

Kiss Ákos: Mattioni Eszter művészete. In: *A Szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve 2–3. (1971–72)*

Szekszárd város történeti monográfiája I–II. Szekszárd, 1989

Hollós-Mattioni Eszter festményeinek és hímes köveinek, Hrabéczy Ernő festményeinek, Révész István festményeinek, Ripszám Henrik festményeinek és szobrainak, Pólya Iván hímes köveinek kiállítása. Ernst Múzeum, 1938

Haulisch Lenke: *A szentendrei festészet*. Budapest, 1977

A Köztérkép adatbázisa (www.kozterkep.hu)

A hímeskő reprodukciók forrása:

Mattioni Eszter visszaemlékezése, lejegyezte: Tóbiás Áron. In: *Mattioni Eszter*. Wosinsky Mór Múzeum, Szekszárd, 1990

Köszönet Kovács Kristófnak, Aba-Novák Vilmos unokájának a személyes emlékekért és a fényképekért.

a 10 éves MúzeumCafé köszönti az Artmagazin 100. számát

Aranyalma – részlet a Szépművészeti Múzeum Román Csarnokának díszítőfestéséből (Szesztay Csanád felvétele)

VALAMI RÉGI & VALAMI ÚJ

140 ÉVES KIÁLLÍTÓTERE ▸ A MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI
EGYETEM ARTMAGAZINT! ÜDVÖZLI A 100. SZÁMÁVAL JELENTKEZŐ

BARCSAY TEREM 2017/18

BEST OF DIPLOMA 2018
LUDWIG 2018
FUNDAMENTA – AMADEUS 2018
BARCSAY 2018
CRISTIAN AUREL OPRIȘ
ZIMZUM CSOPORT
GRAFIKAI MÉDIUMOK

MAURER DÓRA
NYOMHAGYÁS – NYOMTATÁS
10.13 – 12.03

Magyar Képzőművészeti Egyetem
1062 Budapest, Andrásy út 69.
nyitva: mindennap 10-18 óra
www.mke.hu

BARANYAY ANDRÁS
1938 – 2016
12.15 – 01.28

FOTÓ | MODELL 2.0
A FELEJTÉS EMLÉKEI
02.13 – 03.18

MAGYAR
KÉPZŐMŰVÉSZETI
EGYETEM

Az igazi Nagy István

22 REMEKMŰ
NAGY ISTVÁN HAGYATÉKÁBÓL
2017. NOVEMBER 7-25.
1055 BP., FALK MIKSA U. 30.

MissionArt

Galéria

ÍROK BOLTJA

1061 Budapest, Andrásy út 45.
Tel.: +36 1 322 1645 www.irokboltja.hu

KÉPZŐMŰVÉSZETI ALBUMOK
ÉS FOLYÓIRATOK
SZÉLES VÁLASZTÉKA.

GRYLLUS DORKA - GUBIK PETRA - SZABÓ P. SZILVESZTER - MOLNÁR ÁRON - KÁLID ARTÚR - PAPADIMITRIU ATHINA - DÉZSY SZABÓ GÁBOR

A DUDA ÉVA TÁRSULAT ÉS A BUDAPESTI OPERETTSZÍNHÁZ BEMUTATJA
AZ ÁTRIUM FILM-SZÍNHÁZBAN

FRIDA

ZENESZERZŐ DINYÉS DÁNIEL ÍRÓ HEGYI GYÖRGY

RENDEZŐ DUDA ÉVA

FOTÓ: DÖMÖTKY DÁNIEL

EVADUDA.NET OPERETT.HU ATRIUMFILMSZINHAZ.HU

Művészetek Háza Veszprém
A kortárs művészet központja

Modern Képtár –
Vass László Gyűjtemény
Dubniczay-palota
Várgaléria
Csikász Galéria

www.arthouseweb.hu
arthouse@arthouseweb.hu

VIDÍTÓ KEDVEZMÉNYEK!

Ne búsuljon tovább!

A Magyar Narancs-olvasókártyával akár több ezer forintot is spórolhat kedvenc helyein.

Rendelje meg most **11 288 forint kedvezménnyel*** mindössze 19 860 forintért a Magyar Narancsot, és legyen Öné a legtöbb helyen **20 százalék kedvezményre** jogosító „Olvasókártya”!

Már csak ezért is érdemes egy évre előfizetni!

*Az áruspéldányhoz képest.

Az előfizetés lejártáig 20% kedvezmény:

Bethlen Téri Színház | Cirko-Gejzír | Fonó Budai Zeneház
| Írók Boltja | Jurányi Produkciós Közösségi Inkubátorház |
Katona József Színház és Kamra | Ludwig Múzeum | Nemzeti
Táncszínház | Örkény Színház | Petőfi Irodalmi Múzeum
| Székéni Színház | Trafó | Zsolnay Örökségkezelő (Pécs)

10% kedvezmény: Tranzit Art Café

7% kedvezmény: Lira Könyvesboltok

magyarnarancs.hu/elofizetes

MAGYAR NARANCs